

QARABAĞ FOLKLORU

Kharabakh Folklore

Leman Vaqif qızı SULEYMANOVA *

Xülasə: Ərazisi işğal altında olan Qarabağ və Qarabağətrafi ərazilərin folklorunun toplanılması və öyrənilməsi olduqca aktual məsələdir. Ona görə də məqalə bu məsələyə həsr olunmuşdur. Burada həmçinin işğala qədərki və işğaldan sonrakı Qarabağ folklorunun toplanılma səviyyəsindən, onun regional xüsusiyyətlərindən bəhs olunmuşdur.

Açar sözlər: Qarabağ, Qaraçuxa, Naxış, Kəlniyyət

Abstract: *Learning and gathering folk-lore about Kharabakh which has its territory occupied is very common problem. That's why this state dedicated to this problem. It has also been talked about before and after occupation gathering Kharabakh folk-lore and the regional character.*

Keywords: *Kharabakh, Kharachukha, Nakhish, Kalniyat*

Folklorun regionlar üzrə öyrənilməsinin əhəmiyyəti.

Ümumazərbaycan folklorunun dərk olunmasında ayrı-ayrı bölgələrin və folklor mühitlərinin öyrənilməsi mühüm rol oynayır. Folklorun regionlar üzrə öyrənilməsi müxtəlif bölgələrdən qeydə alınmış folklor mətnləri arasındakı, eləcə də folklor söyləyicilərinin repertuarındakı oxşar və fərqli cəhətləri aşkara çıxarır. Bu da öz növbəsində ümumtürk folklorunun bir qolu olan Azərbaycan folkloruna məxsus folklor mətnlərinin, eləcə də folklor obrazlarının arxaik semantikasının öyrənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Folklorun regionlar üzrə öyrənilməsi həm də gələcəkdə yaradılacaq Azərbaycan folklor xəritəsinin hazırlanmasına bir töhfədir. Beləliklə də, folklor örnəklərinin vaxtında və lazımı qaydada toplanması Azərbaycan folklorşünaslığının qarşısında duran ən aktual məsələlərdəndir.

---

* F.f.d. Ləman Vaqif qızı Süleymanova. AMEA, Folklor İnstitutunun "Qorqudşünaslıq" şöbəsinin böyük elmi işçisi

Qarabağ folklorunun toplanılması.

Erməni işğalında olan, əhalisi didərgin düşmüş ərazilərimizin folklorunun toplanılması işi daha sürətlə aparılmalıdır. Nəzərə alaq ki, folklor şifahi ənənədir və xalq arasında yaşayır. Deməli, dünyasını dəyişən hər bir folklor bilicisi özü ilə bildiyi mətnləri də aparır. Folklorun əsas daşıyıcıları da ənənəni daha yaxşı bilən yaşlı insanlardır. Digər tərəfdən də öz doğma yurd-yuvasından didərgin düşmüş əhalinin müxtəlif ərazilərdə pərakəndə yerləşməsi səbəbindən (məsələn, təkcə Şuşanın əhalisi respublikamızın 65 inzibati ərazi vahidində yerləşib) Qarabağ folkloru digər bölgələrimizin folkloru ilə qaynayıb-qarışır, regional fərqlərini itirmə təhlükəsini yaşayır. Məhz buna görə də bu sahəyə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Qarabağdan didərgin düşən əhalinin Azərbaycanın digər bölgələrində dağınıq halda yerləşməsi onların folklorunu toplamaq işini də çətinləşdirir. Buna baxmayaraq, qaçqınların məskunlaşdığı bəzi bölgələrdən xeyli sayda folklor örnəyi toplanmışdır. Onların bir qismi artıq çap olunmuşdur, bir qismi isə nəşrə hazırlanır.

Qısaca olaraq qeyd edək ki, Qarabağ folklorunun toplanmasına hələ Çar Rusiyasının dövründən başlanıb. Ruslar işğal etdikləri əraziləri daha yaxşı idarə edə bilmək üçün əvvəlcə həmin əraziləri və oraların əhalisini öyrənirdilər. Onlar bu məqsədlə SMOMPK adlı məcmuə nəşr etdirirdilər ki, burada da bütün Qafqaz xalqlarından toplanmış etnoqrafik materiallar və folklor mətnləri çap olunmuşdur. Bu məcmuənin müxtəlif buraxılışlarında digər bölgələrimizlə yanaşı, Qarabağ ərazisindən (həmin dövrdə Qarabağ inzibati baxımdan Yelizavetpol (Gəncəyə rusların verdiyi addır) quberniyasına daxil olduğu üçün bu materiallar quberniyanın digər ərazilərindən toplanmış materialların tərkibində verilmişdir – L.S.) də qeydə alınmış xeyli material nəşr olunmuşdur. Onların arasında bölgənin coğrafiyası, əhalisi, əhalinin məşğuliyyəti, adət-ənənəsi, mərasimləri və s. etnoqrafik materiallar da xeyli yer tutur. Onu da qeyd etmək maraqlı olar ki, bu materiallar arasında Qarabağda yerləşdirilmiş ermənilərdən toplanmış mətnlər də var. Həmin materialların toplayıcıları da erməni millətinin nümayəndələridir. Bu mətnlərdə ermənilər özləri də əraziyə gəlmə olduqlarını etiraf edirlər. Məsələn, SMOMPK-in 25-ci buraxılışının II şöbəsində Şuşa qəzasının Daşaltı kəndindən toplanmış materiallarda göstərilir ki, qaçqın ermənilər XIX əsrin əvvəllərindən bu kənddə yerləşiblər (9, səh.101-136). Və yaxud Çaykənddən toplanmış mətnə əvvəlcə kəndin adının izahı verilir, sonra kəndin 90 yaşlı qocası Petros Ter Akopovun Çaykəndi necə ələ keçirmələri haqqında söhbəti veilir. O deyir ki, Sisianov Gəncəni ələ keçirəndə onlara bu əraziləri işğal etməyə kömək etdik. Onlar da bizə çoxlu müsəlman (Azərbaycan – L.S.) torpağı, həm də Çaykəndi bağışladılar (9, səh.59-100). Bütün bunlardan aydın olur ki, Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalına qədər bu ərazidə erməni yaşamayıb, onlar həm Qarabağ, həm də

indiki Ermənistan (əslində indiki Ermənistan Qərbi Azərbaycan torpaqlarının işğalı hesabına yaradılıb – L.S.) ərazisinə ruslar tərəfindən köçürülüblər.

Bunlarla yanaşı, məcmuədə Qarabağdan toplanmış Azərbaycan folklor mətnlərinə də müəyyən yer verilmişdir (6, səh. 153-192; 7, səh. 1-87; 8, səh. 78-83; 9, səh. 59-100, 101-136).

“Azərbaycanı tədqiq və tətəbbö cəmiyyəti” də Azərbaycan folklorunun, o cümlədən Qarabağ folklorunun toplanılması sahəsində müəyyən işlər görmüşdür.

Sonrakı dövrdə uzun müddət bu bölgənin folklorunun toplanması işində nəzərəcarpacaq bir irəliləyiş olmur. 1995-ci ildə isə Vəli Nəbioğlu, Muxtar Qaradaşlı və Əfzələddin Əsgərin toplayıb tərtib etdikləri “Bu yurd bayquşa qalmaz” adlı folklor toplusu işıq üzü gördü (3). Topluya salınmış folklor nümunələri Qarabağın işğalından bir az əvvəl Laçın, Qubadlı, Zəngilan və Cəbrayıl rayonlarının müxtəlif yaşayış məskənlərindən qeydə alınmışdı. Bu kitabda toplanmış şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri folklor baxımından qiymətli olmaqla bərabər, həm də işğaldan əvvəl toplandığı üçün daha böyük əhəmiyyət daşıyır. Çünki bu materiallar hələ qaçqın düşməmiş əhalinin dilindən deyildiyi üçün o nisgili də daşmır.

2001-ci ildə Folklor İnstitutu tərəfindən Azərbaycan folkloru antologiyası seriyasından daha bir kitab “Qarabağ folkloru” nəşr olundu (1). Kitaba Qarabağın müxtəlif bölgələrinin əhalisindən qeydə alınmış folklor nümunələri daxil idi.

2005-ci ildə f.f.d. Əfzələddin Əsgərin və f.f.d. Muxtar Kazımoğlunun birgə tərtib etdikləri daha bir kitab – “Zəngəzur folkloru” işıq üzü gördü (2). Bu kitaba “Bu yurd bayquşa qalmaz” toplusundakı materiallarla yanaşı, 2000-ci illərdə Qarabağın, xüsusilə Zəngəzur ərazisinin qaçqın düşmüş əhalisindən toplanmış materiallar da yer alıb.

Folklor İnstitutunun əməkdaşları f.f.d. İlkin Rütəmzadənin, Zəfər Fərhadovun, Hikmət Əliyevin, Səfa Quliyevin də bu bölgənin folklorunun toplanmasında müəyyən xidmətləri vardır. Onlar tərəfindən toplanmış Qarabağ folkloru nümunələri İlkin Rütəmzadə və Zəfər Fərhadovun tərtibçiliyi ilə ayrıca kitab halına salınmışdır və bu yaxınlarda Folklor İnstitutu tərəfindən nəşr olunacaqdır.

O cümlədən, biz də Şəki ərazisində folklor nümunələri topladığımız zaman bu rayonun müxtəlif kəndlərində məskunlaşmış qarabağlılardan xeyli material qeydə ala bildik. 2009-cu ildə Bakı şəhərinin Yasamal rayonu ərazisində məskunlaşmış qarabağlılarla da görüşdük və onlardan da xeyli folklor materialları topladıq.

Həmçinin Bakı Avrasiya Universitetində, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda və Dillər Universitetində dərs dediyimiz zaman filologiya fakültələrinin tələbələrinə də folklor nümunələri toplamağı tapşırırdıq. Onların qeydə aldıkları materialların bir qismi də Qarabağ qaçqınlarından toplanmış nümunələr idi. Tələbələrin topladığı Qarabağ folkloruna aid materialların bir qismini “Dədə Qorqud” toplusunda nəşr etdirmişik. Məqələnin yazılmasında yuxarıda adlarını sadaladığımız mənbələrin demək olar ki, hamısından istifadə etmişik.

Qarabağ folklorunun regional xüsusiyyətləri.

Əsrarəngiz təbiəti, qəlbləri fəth edən musiqisi, şöhrəti hələ də yaddaşlardan silinməyən at cinsləri, dünyanı heyran qoyan maddi-mədəniyyət inciləri ilə yanaşı, Qarabağ həm də folklorunun zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Əlimizdə olan nümunələrə əsasən, onu deyə bilərik ki, Azərbaycan folkloruna xas olan bütün janrlara Qarabağ folklorunda da rast gəlirik. Bununla belə, bayatı, nağıl, aşıq şeirləri, müxtəlif məzmunlu rəvayətlər və s. toplanmış nümunələrin arasında üstünlük təşkil edir.

Bayatı Qarabağ folklorunun ən aktiv janrlarından biridir. Qarabağ bayatıları mövzuca olduqca rəngarəngdir. Amma erməni işğalından sonra qarabağlılar arasında vətən, yurd həsrəti ilə bağlı bayatıların daha çox söyləndiyinin şahidi oluruq. Yəni қярби азярбайҗанлыларда олдуьу кими, гарабаьлылар арасында да вятян, йурд шясряти иля баьлы байатылар даща актив шякилдя дейилир:

Бухары гурум олар,
Йандыхъа гурум олар.
Вятян йада дцшяндя
Цряйя зулум олар (5).

Ашых дийарбадийар,
Халых дийарбадийар.
Гойду сапанда бизи,
Атды дийарбадийар (5).

Йайлыьымыз йаьлыды,
Синям чарпаз даьлыды.
Ня эялян вар, ня эедян,
Йолларымыз баьлыды (5).

Мящяббят мювзулу байатылар гарабаълыларын дилиндя вятян щясрятли байатылара чеврилиб. Щиссляр байатынын мювзусуну дяйишмяк эцьня маликдир. Байатыны сюлядийи анда сюляйиъидя шансы щисс габарыгдырса, о щисс дя байатыда юня чыхыр. 1996-ъы илдя Шяки районунун Ёумаканд адлы яразисиндя фолклор езамиййятиндя оларкян щямин кяндин сакини Шящмирова Ясмяр Балабай гызындан башга фолкор мятнляри иля бирликдя ашаъыдакы байатыны да гейдя алмышдыг:

Йайлыьым щяшди-щщдц,
Бир уъц сцья дщдц.
Щяйиф мян йазан мьяйтуф
Эетди, гядирбилмязя дщдц (5).

2004-ъц илдя фолклор топлайаркян Шяки району Палимент гясябясиндя мяскунлашмыш Аьдам району Мярзили кянд сакини Сяфярова Кифайят Ёямил гызы щямин байатыны бизя бу вариантда деди:

Дясмалым ашды-ушду,
Бир уъу суйа дщдц.
Щайыф мяним эцл юмрцм
Эялди, гяриблийя дщдц (5).

Йеня бир байатыны цч вариантда гейдя ала билдик. 1996-ъы илдя Шяки району Ёумаканд сакини Мустафайева Пяри Ящмяд гызы бизя беля бир байаты сюлямишди:

Булаьын башы йанды,
Дивинин дашы йанды.
Тякъя сяннян ютяри
Цряйимин башы йанды (5).

Щямин байатыны 2003-ъц илдя Шяки району Баш Эюйнцк кянд сакини Мцрщцдова Бянювщя Йусиф гызындан ашаъыдакы вариантда гейдя алдыг:

Арпа горуъун башы,
Гызыл цзцьцн гашы.
Сяни мяннян елийянин
Йансын црейинин баши (5).

2004-ъц илдя фолклор езамиййятиндя оларкян 1992-ъи илдян Шяки району Палимент гясябясиндя мяскунлашан Лачын району Кърдщаъылы кянд (Лачын районун ящалиси бу кянди «Гурдгаъы» адландырса да, нядяня сонралар щямин кяндин ады «Кърдщаъылы» кими сянядляшдирилмишдир) сакини Ибадова Пакизя Ъаваншир гызынын дилиндя щямин байаты вятян щясрятли гарьыш-байатыга чеврилмишди:

Даъларын башы йансын,
Дивинин дашы йансын.
Бизи вятяннан едян
Цряйинин башы йансын (5).

Шякидя мяскунлашмыш гарабаълыларын тьякъя байатылары дейил, лайлалары да вятян щясрятлидир:

Деер, мян ашых, дейирям, йаралы даълар,
Лайлай балам, а лайлай.
Кясиф араны даълар,
Лайлай балам, а лайлай.
Ня эдян вар, ня эялян
Кясиф араны даълар, а лайлай, лайлай (5).

Аран йерин арпасы,
Лайлай балам, а лайлай.
Гяриф гызын кюрпяси,
Лайлай балам, а лайлай (5).

Ону да гейд етмяк мараглы оларды ки, кърби азярбайъанлылар нисбятян гарабаълылар даща чох «шякилиляшмяйя» мяруз галмышлар. «Шякилиляшмя» юзцнц истяр мядянийятдя, истяр лящъядя, истярся дя фолклорда эюстярмишдир. Щям дя йашлы гарабаълылар нисбятян, эяньляр бу тясиря даща чох мяруз галмышлар. Эюрцнцр, бу, кърби азярбайъанлылардан фяргли олараг, гарабаълыларын компакт щалында йашамамалары иля баълыдыр.

Nağılı da Qarabağ folklorunun aparıcı janlarından biri saymaq olar. Xüsusilə də, Laçın, Qubadlı, Kəlbəcər, Zəngilan, Cəbrayıl sakinlərindən qeydə alınmış materiallar arasında nağıla daha çox rast gəlinir. Qarabağ əhalisindən qeydə alınmış nağılları müxtəlif qruplara bölmək olar. Bunların bir qismi qədim

mifoloji təsəvvürlərlə bağlıdır. “Adamyeyən qız”, “Tüklücə”, “Fatmanın nağılı”, “Göyçək Fatma”, “Gülü qah-qahın nağılı” və s. Bir qismi müxtəlif heyvanlarla bağlı nağıllardır: “Dana, keçi və toğlu”, “Dəvə, xoruz və eşşəyin nağılı”, “Tülkü, tısbəgə və dəvə” və s. Bir qismi dini nağıllardır. Dini nağılların əsas qismi müxtəlif peyğəmbərlər və imamlar – Süleyman peyğəmbər (“Süleyman və bayquş”, “Süleyman peyğəmbərlə qarı”, “Süleyman və ahular”, “Süleymana qalmayan dünya” və s.), Elyas peyğəmbər (“Elyas peyğəmbər”), Musa peyğəmbər (“Musa Allahı qonaq çağırır” və s.), Həzrət Əli (“Borclunu bərcdan qurtaran Əli”, “Əlinin divanı”, “Həzrət Əli ilə Cinni Cəfər” və s.) və s.lə bağlı danışılır. O cümlədən bu qrupda yer alan nağıllarda dini-mifoloji obrazlarla da rastlaşmaq mümkündür. Bu baxımdan İslam dininin dörd ən böyük mələyindən biri olan Əzrayılın (“Əzrayılın kirvəliyi”, “Əzrayılın kələyi”, “Əzrayılın ədaləti”, “Əzrayılın qardaşlığı” və s.) adını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bir qismi nəsihətəməz nağıllardır: “Dilimi yaxşılığa öyrədirəm”, “Hər vilayətdə bir ev tik” və s. Bir qismi yumoristik nağıllardır: “Görən qonax razı getdi, yoxsa narazı?”, “Üzlü qonax”, “Toyuq oğrusu”, “Naşı oğru” və s.

Şah Abbas, Keçəl, Kosa, Molla və s. nağıl personajlarına da Qarabağ nağıllarında tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Qarabağlılardan xeyli sayda aşıq şeiri, Sarı Aşıq, Aşıq Qurbani, Aşıq Ələsgərlə bağlı rəvayətlər də qeydə alınmışdır. Laçın rayonundan didərgin düşmüş həmyerlilərimiz arasında Qaçaq Nəbi ilə bağlı əhvalatlar da dolaşmaqdadır. Xalq arasında Sarı Aşıqla bağlı mətnlər hədsiz dərəcədə yayğındır. Təkcə “Zəngəzur folkloru” kitabına 33 mətn, Sarı Aşığa aid olması iddia edilən 39 bayatı salınmışdır. Bundan başqa Cəbrayılı Aşıq Mahmud, Qarağaşlı Şair Məmməd və qardaşı Süleyman, Qarağaşlı Süleyman və qardaşı Əliş, Muradxanlı Uzun Əsəd, Həməzlidən Çoban Əli, Zəngilanlı Şıx Məhəmməd, Dağ Gilətağlı Şair Abış və başqa qarabağlı aşıq və el şairləri haqqında xeyli mətnlər də toplanaraq nəşr olunmuşdur.

Rəvayətlərin arasında pirlər və ocaqlar haqqında mətnlər daha geniş yer tutur. Xüsusilə də, Şıx Əhməd baba, Seyid Füqərə, Seyid Yəhya baba, Seyid Əmrah, Seyid Həsən ağa, Seyid Əli, Hacı Qaraman, Hacı Qasım Çələbi, Alı Çələbi, Mir Sədi Ağa, Mir Həməzə Nigari, Seyid Əbil, Seyid Rza və başqa müqəddəslərlə bağlı mətnlər qeydə alınmışdır. Onların arasında Hacı Qaraman, Hacı Qasım Çələbi, Alı Çələbi ilə bağlı mətnlər daha çox üstünlük təşkil edir.

Qarabağlılardan Lələ ocağı, Mərmər piri, Çaxırlı ocağı, Ərəstə ocağı, Düldül piri, Dağdağan piri, Qaraqışlaq piri, Uşaq övliyası və s. ocaqlar haqqında mətnlər toplanmışdır.

Elə folklor obrazları və mətnləri vardır ki, ilk dəfə Qarabağdan qeydə alınmışdır. Kəlniyyət və Qaraçuxa belə folklor obrazlarındandır. Sənət tapınqları ilə bağlı mətnlərə də ilk dəfə Qarabağ folklorunda rast gəlirik (2).

Kəlniyyət lətifə qəhrəmanıdır. Bu obrazla bağlı mətnlər daha çox dar auditoriyalarda söylənilir. Səbəb həmin lətifələrin ədəbsiz olması ilə bağlıdır. Бүгүн бюлэяляримиздя олдуьу кими, Qarabağ яразисиндя дя долашан фолклор мятнляринин бир гисми гейри-етик нцмунялярдир. Милли менталитетимиз йол вермядийи цццн онлары «ядябсиздир», дейя гейдя алмагдан чякинмишик. Бу эцн дя халг арасында хейли сайда «ядябсиз» фолклор мятнляри долашмагдадыр. Ким билир, щяля ня гядяри дя унудулмушдур. Фолклорщцнас «ядябли» вя йа «ядябсиз» олмасындан асылы олмайараг раст эялдийи щяр бир мятни гейдя алмалыдыр. Чццнки бязян еля олур ки, «ядябсиз» фолклор мятнляриндя еля фолклор сцжетляри вя йа фолклор образлары (мясялян, Qarabağ, еләсә дә Ширван бюлэясиндя Кялнийят образы даща чох гейри-етик мятнлярин ичярисиндя юз варлыьыны горуйуб сахлайя билмишдир (2, 15.) галыб ки, онлар «ядябли» мятнлярин тяркибиндя йа аз галыб, йа да цмумийятля, унудулуб. Щям дя нязря алмаг лазымдыр ки, бу, сядя халг дилидир. Сядя халг да щямищя юз адиллийи иля сечилир, онун элитар ифадяляр ахтармасына щеч ещтийаь да йохдур; сцниликдян гачмаг, тяби依лик дя бир «ядяб»дир. Йери эялмищкян, ону да гейд едяк ки, бу яняня дццйянын яксяр халгларында мювьуддур.

Qarabağ bölgəsində diqqətçəkən folklor obrazlarından biri də Qaraçuxadır. Bu obrazla bağlı mətnləri ilk dəfə N.Vəlioğlu, M.Qaradaşlı və Ə.Əsgər qeydə almışlar. Ə.Əsgər yazır ki: “Mifoloji rəvayət şəklində deyilən bu mətnlərdə Qaraçuxa insanın özünə bənzəyən mifoloji varlıqdır. Hər insanın bir Qaraçuxası var. İnsanın işlərinin uğurla getməsi Qaraçuxadan asılıdır. Qaraçuxası oyaq olan adamın işləri uğurla gedir, var-dövlətli olur. Qaraçuxası yatan adam kasıb olur, ağır günlər keçirir. Şirvan bölgəsində bu obraz Naxış adlanır və Qaraçuxa ilə adekvat funksiya daşıyır. “İşi rast düşmək” anlamında naxışı gətirmək ifadəsi sözügedən mifonimlə bağlıdır. Ancaq hər üç mifonim Azərbaycan mühitində meydana çıxmışdır. Sözügedən mifoloji personajın arxaik adı Cənubi Sibirin türk xalqlarında bu günə qədər qorunmuşdur. Sur, sülə, yula adlanan bu mifoloji personaj insanın bir neçə ruhundan biridir. O, insanın bir neçə ruhundan biridir və bədənədən çıxaraq gözə bilir.

Sur sözü bəzi bölgələrdə (Göyçə, Borçalı, Qazax və s.) “surun yerisin” və ya “surun yeriməsin”, “Allah sur versin” kimi alqış və qarğıışlar içərisində bu günədək yaşamaqdadır” (4, 23-24).

Sənət tapınaqları deyəndə söhbət sofu, çələbi, seyid, vergili adamlardan və s.-dən gedir. Sofular ilan oynadanlar, ilan əfsunçuları haqqında mətnlərdir. Çələbilər islam təlimçiləri idilər, yetişdirdikləri onların müridləri adlanırdı. Seyidlər də çələbilər kimi pir, ocaq sahibləridirlər. Vergili admlarla bağlı mətnlərdə türk şamançılığının izləri açıq-aydın görünür.

Ədəbiyyat

1. Азярбайҗан фолклору антолоэийасы.Гарабаь фолклору (топлайанлар: İ.Abbashı, Т.Фәрзәлиев, N.Қулиев; тәртібчі: f.d., prof. İ.Abbashı).В ылд. «Сяда» няшриййаты. Бақы, “Сяда” няшриййаты. 2001. 413 сяцифя

2. Азярбайҗан фолклору антолоэийасы. Зянэязур фолклору (топлайанлар: Нябиоьлу В., Казымоьлу М., Ясэяр Я.). ХЫЫ ь. Бақы, “Сяда” няшриййаты. 2005, 464 с.

3. Бу йурд байгуша галмаз (топлайыб тяртиб едянляр: Нябиоьлу В., Гарадашлы М., Ясэяр Я.). Бақы, “Йазычы” няшриййаты. 1995, 240 с.

4. Ясэяр Я. Юн сюз // Азярбайҗан фолклору антолоэийасы. Зянэязур фолклору. (топлайанлар: Нябиоьлу В., Казымоьлу М., Ясэяр Я.). ХЫЫ ь. Бақы, “Сяда” няшриййаты. 2005

5. Мянбяйи эюстярилмяйян нцмуняляр мцяллифин шяхси архивиндядир.

6. СМОМПК. VI, Ы отд., Тифлис: 1888, с. 153-192

7. СМОМПК. XI, Ы отд., Тифлис: 1891, с. 1- 79; 79-87

8. СМОМПК. ХЫХ, Ы отд., Тифлис: 1894, с. 78-83

9. СМОМПК. XXV, Ы отд., Тифлис: 1891, с. 59-100; 101-136